

UDC [1(091):130.2]

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF FRENCH HUMANISTICS : EXPERIENCE OF THE END OF THE 19th CENTURY-THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY**Kholodynska Svetlana** – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, State Higher Education Establishment ‘Pryazovsk State Technical University’, Mariupol

French humanistics status at the turn of the 20th century is reconstructed. It was the period when the country faced the changes of a paradigm within the logic of humanitarian knowledge development: gradual adoption of intuitivism, neo-thomism, personalism and existentialism in contrast to positivism; distinctiveness of impressionism and active involvement of fauvism and cubism into creative process of that time. It is demonstrated that artistic and creative modifications, as it turned out later, occurred with intervention of different philosophical orientations which served as a peculiar theoretical basis for historical and cultural changes at that stage of culture shaping.

It is noted that philosophical foundations which became clearly evident at the turn of the 20th century and its first half influenced significantly the artistic practice while shaping the creative dialogue between philosophy, art history and art and deepening the creator's awareness of creative process essence. Potential of culturological analysis of that time period is emphasized. Its unique characteristics as inter-science, dialogue and personalization enhance understanding of causes and consequences of the processes going on in French humanistics in the time period described in the article.

The objective of the article: to reconstruct the logic of French humanistics of 1900–1950 on the basis of the processes going on at the end of the 19th century, emphasizing fundamentally important philosophical foundations which influenced the specific nature of avant-garde development and post-modernism emergence.

The methodology of the research is determined by general theoretical principles of humanitarian problems analysis such as systematization, historicism, objectivism, comparative analysis, inter-science, dialogue and personalization.

Scientific novelty. The logic of French humanistics movement in 1900–1950 is reconstructed. Fundamentally important philosophical foundations influenced the specific nature of avant-garde development and post-modernism emergence are emphasized.

The material given in this article enables to claim that French humanistics in the first half of the 20th century was of research form and tried to respond to challenges of that time period. Philosophy was not of enclave nature, as it cooperated actively with literary and artistic elite, shaping the main trends of ‘artistic movement’ which should not be restricted by aesthetic and artistic grounds of ‘avant-gardism’.

Conclusions. The role and significance of intuitivism as a new manner of philosophizing capable of using the potential of such sciences as psychology, psychophysiology, physics and mathematics, as well as broadening own research space due to fundamentally new categories and concepts which grasp creative cross-sections of humanitarian sphere occurred at the intersection of various sciences shaping inter-scientific space is well-reasoned.

Pros and cons of neo-thomism and personalism are defined. It is demonstrated that representatives of these philosophical movements tried to introduce in theoretical use a new idea of a human being capable to be transformed into «personality». In doing so both neo-thomism and personalism manipulated such phenomena as «religiosity», «integrity» and «universalism» deliberately.

Key words: philosophical foundations, culturological approach, intuition, duration, modifications of constants «time», «mind and belief», «person», «French model of existentialism».

Надійшла до редакції 1.10.2020 р.

УДК 008: 930.85: 94 (477.53) (100) «1914/18» : 31

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**Саранча Віктор Іванович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<https://orcid.org/0000-0001-9435-0615>;DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v35i0.357>
visar73@ukr.net**Шабуніна Вікторія Валентинівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<https://orcid.org/0000-0001-7957-3378>; shabuninaviktoria@gmail.com**Тур Оксана Миколаївна** – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<https://orcid.org/0000-0002-8094-687X>; oktur@ukr.net**Бутко Лариса Валентинівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<https://orcid.org/0000-0002-8817-3381>; larysabutko@gmail.com**Василенко Дар'я Павлівна** – старший викладач, кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчук
<https://orcid.org/0000-0001-9052-8287>; dvoloshka05@gmail.com

Розглянуто особливості формування культурної пам'яті про Першу світову війну в євроатлантичній спільноті й Україні, визначено вплив національного нарративу та інших чинників на цей процес. На основі архівних матеріалів, публікацій у пресі та мемуарів сучасників подій охарактеризовано основні етапи формування культурної пам'яті про Першу світову війну в населення Полтавської губернії (області). Задля успішного формування «нової культурної пам'яті» про Велику війну 1914–1918 рр. запропоновано низку заходів щодо створення «місць пам'яті» на регіональному рівні.

Ключові слова: культурна пам'ять, Перша світова війна, меморіал, соціокультурний простір, комеморативні практики, національний нарратив.

Постановка проблеми. Постріли в Сараєво 28 червня 1914 р. запустили складний політичний механізм, який призвів людство до Першої світової війни. Події 1914–1918 рр. стали поворотним етапом в історії цивілізації. Під впливом Великої війни в Російській імперії прискорилися процеси, зумовлені загостренням внутрішньо-імперських суперечностей, що викликали загальне послаблення влади й основ соціальної стабільності. На українських землях Перша світова війна супроводжувалася зміною політичного устрою, трансформацією соціальних інституцій, економічних відносин і морально-ціннісних установок суспільства.

Незважаючи на багату історіографію, для значної кількості населення пострадянського простору Велика війна 1914–1918 рр. є «маловідомою» і «забутою». Подію, яка викликала величезні геополітичні й соціокультурні зрушення в розвитку людства, у СРСР витиснуто на периферію наукового дискурсу й культурної пам'яті. Водночас для країн Західної Європи, США, Канади, Австралії та Нової Зеландії культурна пам'ять про Першу світову війну «забезпечує зв'язок між поколіннями певної спільноти та є наслідком існування численних засобів збереження інформації про свій минулий досвід, що їх використовує суспільство задля збереження спільної ідентичності» [13].

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що, обравши євроінтеграційний вектор політичного та соціокультурного розвитку, наша держава має ретельно вивчати досвід країн Заходу в сфері формування культурної пам'яті про події Великої війни 1914–1918 рр., враховуючи національно-державницький нарратив. Інтенсивний пошук рішень і дослідження в галузі культурної пам'яті в подальшому дадуть можливість винести отримані результати за межі суто наукового співтовариства, що особливо актуально для українського суспільства в умовах трансформаційних процесів у політичній і соціокультурній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. активізуються наукові розвідки в сфері культурної пам'яті, досліджуються її різноманітні аспекти. Так, Т. Рагозіна розглядає реконструкцію «концептуальних рамок» поняття «культурна пам'ять» і розкриття його предметного змісту за допомогою з'ясування його «онтологічного статусу», а також через його співвідношення з поняттям «ідентичність» [9]. У монографії Р. Голика проаналізовано теоретичне підґрунтя, витoki й розвиток писемної культури як форми культурної пам'яті та її вплив на формування суспільних уявлень Східної Європи і Галичини в нову й новітню добу [3].

У статті Ю. Стасевича розглянуті концепції Яна та Алейди Ассман, Астрід Ерль щодо тлумачення таких термінів, як колективна та культурна пам'ять [13]. Л. Буряк розглядає проблему впливу культурних чинників на формування колективної ідентичності та національної пам'яті українців [1]. Серед низки загальнотеоретичних досліджень культурної пам'яті варто виділити статтю П. Вербицької, присвячену проблемі актуалізації потенціалу культурної пам'яті як соціального інструменту в процесі конструювання ідентичності особистості. У ній авторка виокремлює та узагальнює проблеми, які існують у сфері колективної, суспільної та культурної пам'яті, розкриває феномен культурної пам'яті як рушія змін і його зв'язок із теорією прав людини як індикатора демократичних змін [2]. У 2014–2018 рр. українська історіографія Першої світової війни поповнилася чималою кількістю ювілейних публікацій і досліджень, але питання культурної пам'яті щодо цієї непересічної події в історії країни і людства порушувалися лише поверхнево, здебільшого в засобах масової інформації.

Мета статті – визначити основні етапи формування культурної пам'яті про події Першої світової війни в Україні на регіональному рівні та розглянути чинники, що впливали на цей процес.

Вклад основного матеріалу дослідження. Перша світова війна стала каталізатором зрушень у менталітеті й соціальній поведінці різних верств населення Російської імперії. Вона увійшла в усі сфери життя українського соціуму, сприяла «пробудженню селянства від вікової летаргії, зростанню його національної свідомості» [10; 13]. Велика війна 1914–1918 рр. вважається феноменом світової історії, який має ґрунтовну історіографію. Водночас для пересічного українця вона й на початку ХХІ ст. залишається «Terra incognita» – війною «забутою» і «невідомою». Пояснення подібному явищу дає Ю. Лотман: «Кожна культура визначає свою парадигму того, що слід пам'ятати (тобто зберігати), а що підлягає забуттю. Останнє викреслюється з пам'яті колективу й «ніби припиняє існувати». Але

змінюється час, система культурних кодів, а разом із ними змінюється парадигма пам'яті-забуття. Те, що оголошувалося істинно-існуючим, може виявитися «ніби неіснуючим» і підлягає забуттю, а неіснуюче – зробитися існуючим і значущим» [5].

Для осмислення особливостей і чинників формування культурної пам'яті про Першу світову війну в Україні предметом дослідження обрано досвід населення Полтавської губернії (області) як носіїв регіональної свідомості. Саму ж культурну пам'ять розуміємо «як особливу символічну форму передачі й актуалізації окремих змістів, що виходить за межі досвіду окремих людей або груп, яка виражається в меморіальних знаках різного роду – пам'ятних місцях, датах, церемоніях, письмових, образотворчих і монументальних пам'ятках» [13].

Сучасна європейська культурна пам'ять про військові конфлікти поєднує в собі багатовікову історичну традицію та новітні тенденції щодо зміщення акцентів у висвітленні цих подій. Традиція відзначати пам'ятниками місця військових подій відома ще у Стародавньому Єгипті, а тріумфальні арки, «Алеї героїв», кенотафи, гробниці та інші меморіальні споруди запозичені сучасною європейською цивілізацією з античних часів.

До Першої світової війни в європейських країнах була відсутня традиція вшановувати жертв великих воєн, а пам'ятники, як правило, встановлювалися на честь видатних перемог у битвах. Велика війна 1914–1918 рр. з її величезним травматичним впливом на суспільну й індивідуальну свідомість викликала появу нових форм репрезентації пам'яті про неї. Протягом 1920–1930 рр. з'являються громадські й національні пам'ятники, меморіали, військові кладовища та інші конструкції, присвячені пам'яті учасників Першої світової війни. Лише в повоєнній Франції таких місць пам'яті побудовано майже 176.000 – так у Європі з'являється соціокультурний феномен, який репрезентував новий підхід до вшанування пам'яті жертв військових конфліктів.

Принципово новим типом військового меморіалу, який виникає після Першої світової війни, стає «Могила Невідомого солдата»: одночасно в Лондоні у Вестмінстерському абатстві й Парижі під Тріумфальною аркою 11.11.1920 р. поховано прах невідомих вояків Великої війни. Протягом 1920-1930-х рр. подібні меморіальні споруди з'являються в Афінах, Вашингтоні, Варшаві, різних містах Австралії, Бельгії, Франції тощо. У той же період у країнах Антанти й Німеччині з'являються інші меморіальні комплекси загальнонаціонального значення, зокрема Кенотаф (Лондон), Мененські ворота (Іпр, Бельгія), Танненберзький меморіал (Східна Пруссія) тощо. Окрім великих монументальних споруд, меморіальних комплексів і військових кладовищ у Західній Європі, США, Канаді, Австралії й Новій Зеландії з ініціативи міських і сільських громад відкриваються пам'ятники землякам-учасникам Великої війни. У США виникає низка утилітарних меморіалів, названими «оживими пам'ятниками». Їх призначенням було вшанування пам'яті полеглих практичними засобами, а саме: через відкриття бібліотек, міні-лікарень та приймальних відділень медперсоналу, галявин для гри в гольф тощо.

Важливою матрицею для збереження культурного коду нації є календар пам'ятних дат, у якому відзначаються найбільш значущі для певної країни події. Так, у Великій Британії та країнах Співдружності щороку 11 листопада відзначають День пам'яті загиблих у Першій світовій війні. Цю традицію засновано королем Георгом V у 1919 р. як День перемир'я. До 1945 р. 11 листопада об 11 годині життя у колишній Британській імперії затихало на хвилину, а після закінчення Другої світової війни мовчання продовжується дві хвилини. Символ Дня поминання – червоні маки. Їх приколюють до одягу, залишають на військових меморіалах на знак поваги до подвигів героїв.

В Австралії й Новій Зеландії національним днем пам'яті є 25 квітня – День АНЗАК – австралійсько-новозеландського корпусу, який брав участь у битві при Галліполі в 1915 р. і зазнав величезних втрат. День АЗНАК почав офіційно відзначатися з 1916 р. (у Новій Зеландії – з 1920 р.). Спочатку це був день пам'яті австралійців та новозеландців, загиблих у Першій світовій війні. Після Другої світової війни 25 квітня в Австралії та Новій Зеландії згадують своїх громадян, загиблих у всіх війнах і військових конфліктах за участю цих країн. За традицією у цей день проводяться церковні служби, військові паради, зустрічі ветеранів.

У США 11 листопада відзначається національне свято – День ветеранів, коли американська нація вшановує своїх ветеранів, що брали участь у збройних конфліктах. Своім корінням воно сягає першої річниці закінчення Першої світової війни та проголошення Президентом В. Вільсоном 11.11.1919 р. нового свята – Дня перемир'я, яке в 1954 р. отримало сучасну назву.

Протягом 2014-2018 рр. у країнах Заходу відбувалися різноманітні наукові й соціокультурні заходи та комеморативні практики, метою яких була інтерпретація культурної пам'яті про Першу світову війну на тлі сторічного ювілею її подій. Так, у Великій Британії до сторіччя закінчення Великої війни проведено низку загальнонаціональних проєктів, включаючи інсталяції, перформанси, реконструкції, мистецькі інтервенції тощо. Були й традиційні офіційні заходи, зокрема урядові групи,

покладання квітів, червоні маки в лацканах, богослужіння тощо. «BBC запланувало майже 2500 годин радійного та телевізійного ефірного часу протягом чотирьох років – документальні й художні фільми, музичні та історичні програми, спеціальні програми для дітей та школярів. Існувало також безліч освітніх проєктів, у центрі яких був контакт «людина – людина»: людина з часу війни й людина-сучасник. Це й дослідження локальної історії, сімейної історії, забезпечення онлайн-доступу до музеїв і архівів, відновлення та збереження військових меморіалів та історичних артефактів» [7].

У радянській історичній науці й ідеології Перша світова війна розглядалася як катализатор революційних подій, вона знаходилася в затінку іншого збройного конфлікту – Другої світової війни. Сучасна історико-культурна парадигма дала поштовх до формування «нової культурної пам'яті» про Першу світову війну в Україні й на пострадянському просторі загалом. Водночас слід зазначити, що зі здобуттям Україною незалежності в її історичному дискурсі домінувальним стає державницько-національний наратив, крізь призму якого розглядаються події Великої війни. Так, в офіційному й науковому дискурсах (що відбивається зокрема й у навчальній літературі) Перша світова війна характеризується як «братовбивча», під час якої українці гинули за чужі для них імперські інтереси Росії й Австро-Угорщині. Цей контекст використаний і в зверненні Президента П. Порошенка до співвітчизників з нагоди 100-річчя від початку Першої світової війни [4].

З середини 1990-х рр. сформувався пріоритетні напрями в українській історіографії Великої війни, зокрема діяльність Легіону українських січових стрільців (УСС), дії російської військової адміністрації в Галичині, українське питання в політиці «великих держав» у 1914–1918 рр. За останнє десятиріччя зростає кількість досліджень, пов'язаних із культурологічними аспектами, проблематикою біженства й депортацій, військового полону тощо. Таким чином, політика пам'яті про події 1914–1918 рр. у сучасній Україні здійснюється в рамках пострадянської традиції з урахуванням національної складової, яка під впливом політичної кон'юнктури часто заміщається апологетизацією та міфологізацією українського сегменту Великої війни. Безпосередній вплив на формування культурної пам'яті про події Першої світової війни мають її образи, які інтерпретуються різними засобами в офіційному, науковому й суспільному дискурсах.

Образ війни 1914–1918 рр. в офіційному й суспільному дискурсах

Дискурс	Російська імперія	СРСР	Україна
Офіційний	«Народна», «Друга Вітчизняна»	До Другої світової війни: «Імперіалістична», «Світова», «Світова бійня» Після Другої світової війни: «Перша світова війна»	«Братовбивча»
Науковий	«Велика (Європейська)»	Аналогічно до офіційного дискурсу	«Велика», «Перша світова»
Суспільний	«Німецька»	До Другої світової війни: «Імперіалістична», «Німецька» Після Другої світової війни: «Перша світова війна»	«Перша світова»

Через об'єктивні причини найбільша концентрація «місць пам'яті» Першої світової війни в Україні знаходиться у Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій областях. У місцях найбільш запеклих боїв у Галичині, на Волині й Буковині встановлені пам'ятні знаки, розташовані меморіали й поховання полеглих воїнів російської й австро-угорської армій.

Відсутність зафіксованих «місць пам'яті» у більшості областей України – колишніх тилкових губерніях Російської імперії – приводить до появи дисонансу в культурній пам'яті про Велику війну в населення цих регіонів. Катализатором ліквідації лакун і викривлень у національній культурній пам'яті повинні стати регіональні дослідження проблематики Першої світової війни, комеморативні практики, пошук і реконструкція «місць пам'яті».

На відміну від країн Заходу ювілейні заходи 2014–2018 рр. в Україні не мали суспільного резонансу й проводилися виключно в межах наукового співтовариства, серед краєзнавців, пошукових спільнот і реконструкторів. У 2013 р. Кабінетом міністрів України ухвалено програму щодо відзначення сторіччя з початку Першої світової війни, яка охоплювала такі напрями:

1. Пошук, облік і музеєфікація об'єктів та історичних місць, пов'язаних із подіями Першої світової війни, і ввічнення пам'яті загиблих на території сучасної України.
2. Здійснення пошукової та дослідницької роботи; проведення наукових конференцій, тематичних уроків, семінарів і круглих столів.
3. Створення циклу документальних фільмів про події Великої війни, видання відповідної науково-документальної й науково-популярної літератури.

Окрім того, Державному комітету телебачення й радіомовлення України пропонувалося забезпечити широке висвітлення в засобах масової інформації підготовки й проведення заходів, пов'язаних зі 100-річчям від початку Першої світової війни 1914–1918 рр.

Загострення політичної та економічної ситуації в країні в лютому 2014 р. привело до згортання цієї програми [4], а ювілейні заходи проводилися під егідою обласних і районних держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, наукових організацій. Протягом 2014–2018 рр. на території України відбувалося впорядкування поховань вояків Першої світової війни та реставрація небагатьох пам'ятників учасникам тих подій. Варто уваги створення в 2019 р. міжрегіонального проекту «Велика війна: пам'ять в Карпатах». Мета проекту полягає в підвищенні обізнаності мешканців і гостей Карпатського регіону про історичну спадщину шляхом увіковічення пам'яті загиблих солдатів Першої світової війни незалежно від їх національності та належності до сторін, що воювали.

Завдання проекту:

– пошук і облік даних про загиблих / похованих солдатів та їх поховань у Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській областях;

– створення передумов для збереження та вивчення історичної пам'яті;

– розширення можливостей для патріотичного виховання молоді;

– перетворення меморіальних місць Першої світової війни з маргіналізованих до відроджених.

Запланована діяльність за проектом:

– оновлення облікової бази даних військових кладовищ, цвинтарів і солдат;

– прибирання військових кладовищ;

– видання карти з інформацією про пам'ятні місця Великої війни в Карпатському регіоні України;

– виготовлення і встановлення інформаційних таблиць біля кладовищ;

– поповнення інтернет-сайту з інтерактивною картою www.mp.if.ua;

– проведення презентації результатів проекту.

Проект реалізується Асоціацією «Євро регіон Карпати – Україна» та фінансується за кошти обласних бюджетів Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької областей, компанії ДТЕК, ПАТ «Концерн Галнафтогаз» [6].

Об'єктом дослідження щодо формування культурної пам'яті про Першу світову війну протягом ХХ ст. обрано Полтавську губернію – регіон, у якому переважає селянське українське населення. У ході роботи здійснено аналіз матеріалів періодичної преси («Полтавські губернські відомості», «Полтавські єпархіальні відомості», «Хуторянин», «Полтавський день», «Придніпровський голос» та ін.), спогадів сучасників подій, а також архівних документів.

Проведений аналіз показав, що формування культурної пам'яті про Першу світову війну в Полтавській губернії відбувалося в декілька етапів.

1. Липень 1914 – літо 1915 р. Характерна риса цього періоду – ідеологічна інтервенція з боку центральної влади: активно формується позитивний образ російсько-германської війни (справедлива, війна за звільнення слов'янства, Друга Вітчизняна тощо). Провінційний соціум переживає «час більших очікувань»: відзначається консолідація політичних і суспільних сил, які розраховували, що перемога у війні неминуче викличе зміни й у внутрішньому житті губернії та країни. Духівництво покладає надії на «пожвавлення» парафіяльного життя й остаточну заборону на вживання алкоголю; селянство стурбоване земельним питанням; земська інтелігенція розраховує на вирішення національних і соціальних проблем.

2. Літо 1915 – осінь 1916 р. Поразки на фронті й нові явища в повсякденному тиловому житті (біженство, дезертирство, величезна кількість пораних і вбитих воїнів, проблеми соціально-економічного характеру) руйнують ілюзії та очікування перших місяців війни. На зміну їм приходять «нова реальність» – соціокультурні умови, викликані воєнним часом.

3. Осінь 1916 – лютий 1917 р. Криза «нової реальності». Росія перебуває в точці біфуркації. Надій на післявоєнне вирішення протиріч немає ні в одній із соціальних груп населення губернії. Точкою відліку нового часу стає Лютнева революція, яку підтримують духівництво, інтелігенція й селяни.

4. Лютий 1917 – 1922 р. Світова війна з категорії «сьогодні» переходить у категорію «учора». «Сьогодні» – це революція та Громадянська війна. Виникнення культурної пам'яті з пам'яті комунікативної обумовлене, за Я. Ассманом, усвідомленням різниці між «учора» й «сьогодні», пов'язаною з пам'яттю живих про мертвих, поминання останніх.

Одним із артефактів такої протоформи культурної пам'яті служить установлений у с. Шилівка Полтавського повіту в 1919 р. пам'ятник односельцям, що загинули в російсько-японській і Першій світовій війнах.

5. Охоплює весь радянський період історії України. Його основною характеристикою слід назвати незавершеність процесу формування культурної пам'яті про Першу світову війну, пов'язану із

установленням нової (радянської) парадигми розвитку культури. Сформована на нових ідеологічних установках, «історична пам'ять» про Першу світову війну зробила безпосередніх учасників подій тієї епохи «заручниками» комунікативної пам'яті. Тут же необхідно відзначити факт аберації пам'яті про Велику війну, який спостерігається в мемуарах більшовиків-учасників тих подій.

6. З 1991 р. до теперішнього часу. Початок формування нової культурної пам'яті про Першу світову війну. Сучасна культурна парадигма дає можливість по-іншому поглянути на події Великої війни й закінчити процес формування культурної пам'яті про неї, хоча він може тривати й декілька сторіч.

«Пунктами фіксації», або «об'єктивованими формами» культурної пам'яті, є тексти, зображення, монументальні будівлі, а також ритуали й сакральні дії. Створення (відтворення) «місць пам'яті» та «пунктів фіксації» на регіональному рівні може відбуватися за такими напрямками:

1. Створення регіональних книг пам'яті Великої війни 1914–1918 рр. (на рівні губернії й повіту), джерелами яких можуть служити «Іменні списки вбитим, пораненим і без звістки зниклим нижнім чинам», що виходили окремим виданням і, крім того, публікувалися у «... губернських відомостях»), а також матеріали місцевих і центральних архівів.

2. Розшукова робота, спрямована на виявлення пам'ятників односельцям, загиблим під час Першої світової війни. Так, нами виявлені подібні пам'ятники у двох селах Полтавської області – Шилівці й Вороньках. За наявності фінансування також можливе створення нових пам'ятників і меморіальних дощок, наприклад, на стінах сільських церков, проведення поминальних заходів тощо.

3. Робота з виявлення й реконструкції братських цвинтарів Великої війни в колишніх губернських і повітових містах. Ідея створення спеціальних цвинтарів для загиблих і померлих у госпіталях воїнів запропонована Олександрівським комітетом про поранених. Таким чином, джерелами інформації про місце розташування братніх цвинтарів, списки похованих і т.д. можуть служити матеріали регіональних архівів (фонди губернської адміністрації й міського самоврядування), місцева періодика, фонди Олександрівського комітету про поранених РДВІА. Відновлення братських цвинтарів або позначення місць їх розташування відповідними меморіальними знаками, проведення в цих місцях поминальних та інших ритуальних дій є важливими елементами формування культурної пам'яті про Першу світову війну.

4. Виявлення об'єктів військової інфраструктури (казарми, полкові церкви, розподільні пункти, госпіталі й лазарети), пов'язаних з історією Першої світової війни, установка на них меморіальних дощок і внесення до реєстрів історичних пам'ятників.

Висновки. Отже, сьогодні в Україні відбувається переформатизація культурної пам'яті про Першу світову війну. Величезний вплив на цей процес мають як радянська історико-культурологічна парадигма, так і національно-політична кон'юнктура. Періодизація формування культурної пам'яті, а також методи пошуку й форми фіксації «місць пам'яті», запропоновані в дослідженні, можуть стати фундаментом для нового осмислення подій 1914–1918 рр.

Список використаної літератури

1. Буряк Л. І. Культурні чинники впливу на національну пам'ять українського суспільства. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 72. С. 5–12.
2. Вербицька П. Культурна пам'ять як чинник конструювання ідентичності. *Historical and Cultural Studies*. Lviv Politechnic Publishing House, 2018. Vol 5. No 1. P. 15–22.
3. Голик Р. Й. Культурна пам'ять і Східна Європа: писемна культура та формування суспільних уявлень в Галичині. Львів, 2015. 422 с.
4. Звернення Президента України у зв'язку зі 100-річчям від початку Першої світової війни. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/30895.html>
5. Лотман Ю. М. Избранные статьи. Таллин, 1992. Т. 1.
6. Місця пам'яті Першої світової. Блюдники. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/42264>
7. Пам'ять про велику війну: як Велика Британія пам'ятає Першу світову [Електронний ресурс] Режим доступу: https://lb.ua/culture/2019/05/08/426370_pamyat_pro_veliku_viyunu_yak_velika.html
8. Припинено розробку акта Уряду щодо заходів у зв'язку зі 100-річчям початку Першої світової війни та вшанування пам'яті загиблих. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/zhkh/Blahoustriterytoryi/prypineno-rozrobku-proektu-akta-uryadu-schodo-zahodiv-u-zvyazku-zi-100-richchyampochatku-pershoyi-svitovoyi-viyuni-1914-1918-rok-834507>
9. Рагозина Т. Э. Культурная память и идентичность. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Сер. : Культурологія. 2009. Вип. 4. С. 229–235.
10. Ресент О., Сердюк О. Загострення суперечностей в імперському суспільстві у роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Київ, 2004. Вип. 7. С. 5–47.
11. Ресент О. П. Вплив Великої війни 1914–1918 рр. на цивілізаційні процеси в Україні. *Сучасна цивілізація: Гуманітарний аспект : збірник наукових праць*. Київ, 2004. С. 138–146.

12. Репина Л. П. Культурная память и проблемы историописания (историографические заметки). Препринт WP6/2003/07. Москва. 2003.

13. Стасевич Ю. Ю. Літературні твори як носії культурної пам'яті. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 9 (2). С. 227–232.

References

1. Buriak L. I. Kulturni chynnyky vplyvu na natsionalnu pamiat ukrainskoho suspilstva. Hileia: naukovyi visnyk. 2013. № 72. S. 5–12.

2. Verbytska P. Kulturna pamiat yak chynnyk konstruiuvannya identychnosti v Historical and Cultural Studies. Lviv Politechnic Publishing House, 2018. Vol 5. No 1. P. 15–22.

3. Holyk R. Y. Kulturna pamiat i Skhidna Yevropa: pysemna kultura ta formuvannya suspilnykh uiavlen v Halychyni. Lviv, 2015. 422 c.

4. Zvernennia Prezydenta Ukrainy u zviazku zi 100-richchiam vid pochatku Pershoi svitovoi viiny. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.president.gov.ua/news/30895.html>

5. Lotman Yu. M. Yzbrannyye staty. Tallyn, 1992. T. 1.

6. Mistsia pamiaty Pershoi svitovoi. Bliudnyky. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://prostir.museum.ua/post/42264>

7. Pamiat pro velyku viinu: yak Velyka Brytaniia pamiatiae Pershu svitovu [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: https://lb.ua/culture/2019/05/08/426370_pamyat_pro_veliku_viynu_yak_velika.html

8. Prypyneno rozrobku akta Uriadu shchodo zakhodiv u zviazku zi 100-richchiam pochatku Pershoi svitovoi viiny ta vshanuvannya pamiaty zahybylykh. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.minregion.gov.ua/zkhk/Blahoustri-terytoriy/pripineno-rozrobku-proektu-akta-uryadu-schodo-zahodiv-u-zvyazku-zi-100-richchyampochatku-pershoyi-svitovoyi-viyni-1914-1918-rok-834507>

9. Rahozyina T. E. Kulturnaia pamiat y ydentychnost Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Ser. : Kulturolohiia. 2009. Vyp. 4. S. 229–235.

10. Reient O., Serdiuk O. Zahostrennia superechnosti v imperskomu suspilstvi u roky Pershoi svitovoi viiny (lypen 1914 – liutyi 1917 rr.). Problemy istorii Ukrainy KhIKh – pochatku KhKh st. Kyiv. 2004. Vyp. 7. S. 5–47.

11. Reient O. P. Vplyv Velykoi viiny 1914–1918 rr. na tsyvilizatsiini protsesy v Ukraini. Suchasna tsyvilizatsiia: Humanitarnyi aspekt : zbirnyk naukovykh prats. Kyiv. 2004. S. 138–146.

12. Repyna L. P. Kulturnaia pamiat y problemy ystoriyopysanyia (ystoryohrafycheskye zametky). Preprynt WP6/2003/07. Moskva. 2003.

13. Stasevych Yu. Yu. Literaturni tvory yak nosii kulturnoi pamiaty. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky. 2013. № 9 (2). S. 227–232.

КУЛЬТУРНАЯ ПАМЯТЬ О ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ: РЕГИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Саранча Виктор Иванович – кандидат исторических наук, доцент кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Шабунина Виктория Валентиновна – кандидат филологических наук, доцент кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Тур Оксана Николаевна – доктор наук по социальным коммуникациям, профессор кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Бутко Лариса Валентиновна – кандидат филологических наук, доцент кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Василенко Дарья Павловна – старший преподаватель кафедры гуманитарных наук, культуры и искусства, Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского

Рассмотрены особенности формирования культурной памяти о Первой мировой войне в евроатлантическом сообществе и Украине, определено влияние национального нарратива и других факторов на этот процесс. На основе архивных материалов, публикаций в печати и мемуаров современников событий охарактеризованы основные этапы формирования культурной памяти о Первой мировой войне у населения Полтавской губернии (области). Ради успешного формирования «новой культурной памяти» о Большой войне 1914-1918 гг. был предложен ряд мер по созданию «мест памяти» на региональном уровне.

Ключевые слова: культурная память, Первая мировая война, мемориал, социокультурное пространство, коммеморативные практики, национальный нарратив.

WORLD WAR I CULTURAL MEMORY: A REGIONAL DIMENSION

Sarancha Viktor – Candidate of Historical Sciences, Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Shabunina Viktoriia – Candidate of Philology, Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Tur Oksana – Doctor of Sciences in Social Communications, Professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Butko Larysa – Candidate of Philology, Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Vasylenko Daria – Senior lecturer of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

The article identifies the influence of national narrative and other factors on the process of forming cultural memory of the First World War. Based on archival materials, periodicals and memoirs of contemporaries, we've described the main stages of the formation of cultural memory of the First World War and its images in the official, scientific and social discourses.

In order to successfully create «a new cultural memory» about the Great War of 1914-1918, we have proposed a number of practical measures to establish «places of memory» at the regional level.

Key words: cultural memory, World War I, memorial, socio-cultural space, commemorative practices, national narrative.

UDC 008: 930.85: 94 (477.53) (100) «1914/18»: 31

WORLD WAR I CULTURAL MEMORY: A REGIONAL DIMENSION

Sarancha Viktor – Candidate of Historical Sciences, Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Viktoriia Shabunina – Candidate of Philology, Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Tur Oksana – Doctor of Sciences in Social Communications, Professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Butko Larysa – Candidate of Philology, Associate professor of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Vasylenko Daria – Senior lecturer of the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Problem statement. Despite the rich historiography, the Great War of 1914-1918 is considered to be «little known» and «forgotten» by a large number of the post-Soviet space people. In the USSR the event, which made huge geopolitical and sociocultural changes in the development of mankind, was pushed to the periphery of scientific discourse and cultural memory. At the same time in Western Europe, the United States, Canada, Australia, and New Zealand the cultural memory of the First World War «provides a link between generations of a community and is the result of numerous ways of preserving information about the past experiences that is used by society for common identity preservation».

The aim of the paper is to identify the main stages of forming the cultural memory about the events of the First World War in Ukraine at the regional level and consider the factors that influenced this process.

Research methodology. Methods of analysis and synthesis were applied in the study.

Results. To understand the features and factors of the formation of cultural memory about the First World War in Ukraine we have studied the experience of Poltava province people as possessors of regional consciousness.

We understand cultural memory itself as «a special symbolic form of transference and actualization of individual meanings that exceeds the bounds of the experience of individuals or groups and is expressed in memorial signs of various kinds, e.g. in memorials, dates, ceremonies and written or visual monuments»

In Soviet historical science and ideology, the First World War was considered to be a catalyst for revolutionary events. It was kept in the shadow of another armed conflict – World War II. The modern historical and cultural paradigm has given impact to the formation of a «new cultural memory» about the First World War not only in Ukraine but also in the whole post-Soviet space. At the same time, it should be noted that with Ukraine's independence the state-national narrative, through the prism of which the events of the Great War are considered, becomes dominant in its historical discourse. Thus, in official and scientific discourses, the First World War is characterized as «fratricidal», during which the Ukrainians died for the imperial interests of Russia and Austria-Hungary.

Novelty. The article identifies the influence of national narrative and other factors on the process of forming cultural memory of the First World War. Based on archival materials, periodicals and memoirs of contemporaries, we've described the main stages of the formation of cultural memory of the First World War and its images in the official, scientific and social discourses.

The practical significance. In order to successfully create «a new cultural memory» about the Great War of 1914-1918, we have proposed a number of practical measures to establish «places of memory» at the regional level.

Key words: cultural memory, World War I, memorial, socio-cultural space, commemorative practices, national narrative.

Надійшла до редакції 13.09.2020 р.